

САМУР

№ 4 (349) 2021-йисан 27-май

1992-йисан январдилаи акъатзава

Цийивилер

www.samurpress.net

РЕСПУБЛИКАДИН ЮГЪ

Гъар йисуз 28-май чи уьлкведа Республикадин югъ хъиз къейд ийизва. 1990-йисалай къил кутуна гьукуматдин сувар хъиз тухун къарардиз къачунвай и югъ халкъдин уьмуьрда чехи тарих-

диз элкьвенва.

1918-йисан 28-майдиз Рагъэкъечидай патан мурсман уьлквейрин арада сифте яз Азербайжанда вагандашвили гьукумат – Халкъдин Жуьмгьурият арадал атана. Машгьур сиясатчи Мамед-эмин Расулзаде къиле аваз халкъдин вилик-къилик квай ксари тукьлуьрай и гьукумат вичи къабулай гьуманиствили кьараррал гьалтайла гзаф гьукуматриз чешне тир.

1918-йисан 9-ноябрдиз М.Расулзадедин теклифдалди гьукуматди пуд рангунин пайдах къабулна. Адал къедалди Азербайжан Демократик Республикадин пайдах яру рангунинди тир. 23 вацра яшамши хъайи Жуьмгьурият большевикри тахтунай авудна. 1991-йисуз Совет империя чклайдалай къулухъ Азербайжанди вичин аслу туширвал малумарна. Гъа йисан декабрдиз Азербайжанди вич Халкъдин Жуьмгьуриятдин варис тирди вири дуьньядиз чирна.

ТАХЪАЙ ХЪТИН МУЬГЪ

Мугъанлы-Исмаиллы-Къебеле шегъредин Агъсу вацI авахъзавай чкадал чи республикада икьван гагъди тахъай хътин муьгъ эцигиз гатуннава. Муькъуьн яргивал 1135 метр,

къакъанвал 76,5 метр жеда. И карди исаятда менфят къачузвай рехъ 9,7 километр къван куьруь ийидай мумкинвал гуда. Муьгъ эцигидалай къулухъ шегъредин яргивал Тимил хъана, вири санлай 76,8 километр жеда. Шегъре вични гуьнгуьна хутада. Алай вахтунда къве зулуникай тукьлуьрнавай рехъ къуд зулуниндаз элкьуьрда.

Гъа са вахтунда и рекъе вичин яргивал 865 метр тир, дагъдин кIаникай физвай тунелни кардик кутада. Тунелдин гьисабдай рехъ мадни 9 километр къван куьруь хъжеда. Алай йисуз Агъсу, Гулян ва Демирапаран вацIарал къуд зулуни мад 3 муьгъ эцигда.

ЦИЙИ ЗАВОД

И мукъвара Балакен районада май-вайрикай миже кхуддай цийи завод кардик кутада. Гъар йисуз 1,5 миллион литр миже гьасилна кIанзавай завод дуьньядин стандартрив къадай техникадивни аваданлухрив таъминарнава. Ина 80 цийи кIвалахдай чка ахъа жеда. Проектдив къадайвал, эцигунриз 16,1 миллион манат харжнава. Идалай гъейри карчивал вилик тухудай фондунуни карханадиз 7 миллион манат къетIен къезил шартIарин кредит ахъайнава.

КцIар райондин Тигъиржал хуьр

“САМУРДИН” 30 ЙИС ЖЕЗВА

КЪУЬН КУТАН

Играми «Самурдин» кIвалахдарар! Газетдин 2021-йисан 28-апрелдин нумрадиз акъуднавай къилин макъалади заз кIевелай эсерна. Газет акъудун патал куьне гьикъван азиат чIугвазва. ГъакI ятIани, гзаф кIевера гьатзаватIани «Самур» акъвазарзавач. Им куь хайи халкъдални хайи чIалал гзаф рикI алайвиллин, датIана абурун тасиб чIугунин негиза я. Руьгъдай ават тавуна, жувал дуьшуьш жезвай четинвилерикай садазни талана инсанрик руьгъ кутун гъар касдилаи алакьдич. Авайвал лугъун хьи, са патахъайни куьмек авачиз газет акъудун къегьалвал я. Куьне халкъ патал гьихътин кардик къуьн кутунватIа, чна хъсандиз къатIузва. Къуьруь тахъуй куь къелем, галат тавурай куьн, лигим руьгъ авай.

Гила жуван веревирдерикай лугъун. Яраб чи карчияр редакциядив вучиз агатзавач? Дидед чIал хуьн патал датIана женг чIугвазвай, чи тарихар винел акъудзавай, чи жувал вилик тухузвай газетдин далудихъ галаз хуьн ви-

чин къадар виш агъзурралди тир халкъдин буржи тушни? Хуруз гъил яна чун лезгияр я лугъузвай, лезгивилелди дамахзавай ксар вутI хъана? Маса халкъарин газетрини журналри юбилеяр тухун патал гъазурвилер аквадайла абуруз чпин агъалийри куьмек гуда. Бес чибуру вуч фикрзава? Маса крар лугъудач, гъич тахъайтIа, са газет кхъин гъакъван четин яни?

Чи цIудралди хуьрерин агъалийри газет къачузвач. Яраб абурухъ руьгъдин каш авайди туш жал? Абуруз чи бубаяр вужар тиртIа, чакъ гьихътин тарихар, адетар, ацукъун-къарагъун авайтIа вучиз чириз кIанзава? Газетди къилди хуьрерикайни сад-садалай марагълу макъалаяр чапзавайди аквазвачни абуруз?

Къе заз жуван ватанэгълирий эвер гана лугъуз кIанзава: Хайибур, ша чна «Самур» гъар хизандиз лагъай кардик къуьн кутан. Юбилейдалди газетдин тираж хкажиз алахъин. Гъа икI, «Самурдин» коллективдизни разивал къалу-

Шихмет МУРАДОВ,
Баку

КУЬМЕК ГУН

Гъуьрметлу редакция! «Самур» газетдин 30 йис жезва лагъайла чаз гзаф хвеш хъана. Чи чIалан женгчи хъиз вириниз сейли хъанвай газетди и 30 йисан къене халкъди гъуьрметуниз лайихлу рехъ фенва. «Самурди» 2018-йис дидед чIалан йис хъиз малумарайла чи мектебди и вакъиа къилди къейд авунай. Чна мектебдин лезги чIалан кабинетда «Самурдин» гъа нумра къулунал яна, гъадан кIаникай чIалан йисахъ галаз авсиятда къиле тухвана кIанзавай мярекатрин сиягъ алкIурнай. Гуьгуьнлай а крар вири къилиз акъуднай. Авайвал лугъун хьи, мярекатри чи аялрин дидед чIалаз кIанивал генани артухарна. «Самурди» мектебдин коллектив мадни сигъдаказ агудна. Гъа инал лугъун хьи, бязи нумраяр чав агакъзавачтIани, чи аялри газет рикI алаз кIелда. Вучиз лагъайтIа адахъ гзаф фасагъатлу чIални дерин метлебдин макъалаяр ава. «Самурдин мектеб» чина гузвай макъалайрай чна гзаф шейэр чирзава. «Гафарган» рубрикадик кваз гузвай материалрай чаз цIудралди чи къадим ва цийи гафар чир хъханва.

«Самурди» гъахълу яз алай вахтунда чи виридалайни кар алай кIвалах хайи чIал хуьн ва вилик тухун хъана кIанзава лугъузва. Гъакъикъатдани акъалтзавай несиладиз дидед чIал, диде ватан кIанар тавуртIа, чи лайихлу давамчияр арадал къведач. Куьне фикир це, исаятда урус чIал хътин чехи чIал чIур хуьнин хаталувал ава. Урусат-

дин гьукуматди эхиримжи йисара адан михъивал хуьн патал галайвал ийизва. И кар фикирда къуртIа, чна чи чIал хуьн патал къве къат, цIуд къат алахъунар авуна кIанзава.

Чка атанваз редакциядиз къве теклиф гуз кIанзава. Эхиримжи йисара «Лезги чIаланни азербайжан чIалан гафарган» ва «Азербайжан чIаланни лезги чIалан гафарган» арадиз гуьнай Седакъет Керимовадиз ва Муьзеффер Меликмамедоваз халкъдин патай баркалла къезва. И къелемэгълирий чи къадим ва цийи гафарин гафаргани тукьлуьрнайтIа хъсан жедай.

Къвед лагъай теклиф. 2022-йисуз «Самурдин» 30 йисан юбилей къиле тухун фикирда къунва. Жечни гъа йис «Самурдин» йис хъиз малумарайтIа? АкI хъайитIа, кIелдайбуруз «Самурдин» генани мукъувай агатдай мумкинвал жедай. Коллективди чкайрал мярекатар тухудай. Месела, 2016-йисуз «Самурдин» кIвалахдаррин Дагъустан Республикадин СIлал Сулейманан райондин кIелдайбурухъ галаз къиле тухвай гуьруьш хътин. Ихътин мярекатар Дагъустандин маса лезги районрани тухванайтIа хъсан жедай. И крар къилиз акъудун патал лагъайтIа, чна редакциядиз мукъувай куьмек гана кIанзава. Куьмекни гун, играми кIелдайбур!

Букар ЭМИРАЛИЕВ,
Дагъустан Республикадин
Дербент шегъердин 2-нумрадин
мектеб-интернатдин дидед
чIалан ва эдебиятдин муаллим

ЧИР ХЪУХЪ!

АЗЕРБАЙЖАНДИН МИЛЛИ КЪАГЪРИМАНВИЛИН ТІВАР КЪАЧУР ЛЕЗГИЯР

Фехреддин Мусаев

Ватандин рекъе шегъид хъайила эскадрильядин командир Фехреддин Мусаеван 34 йис тир. Ада Оренбургдин Военный Летчикрин Мектеб акъалтларна Чехословакияда, гьугъунлай Омскда къуллугъ авунай.

Бакудиз хтайла ам МИ-2-дин командирвиле тайинарнай. Къарабагъдин дяведа къегаьвилер къалурай къилин лейтенант Фехреддин Мусаева идара ийизвай вертолет 1992-йисан 11-апрелдиз душмандин артиллериядин кклариз туш хъанай. Ам ва адан вертолетда авай лезги Гъасан Гъасанов, азербайжанви Телман Фережов ва урус Евгений Карловни шегъид хъанай.

Чингиз Къурбанов

2016-йисан 29-декабрдиз Азербайжандинни Эрменистандин сергъятдал чи республикадин военнир алай чкаяр чириз клан хъайи эрменирин разведка тухузвайбурун вилик пад къадайла шегъид хъайи Чингиз Къурбанован мейит душманди 3 гъафедилай гзаф вахтунда вахканачир.

2017-йисан 7-февралдиз республикадин Президентдин фармандалди ам «Азербайжандин Милли Къагъриман» гьурметдин тиварциз ла-йихлу хъана. Гьукуматди шегъиддин хизандиз Бакуда квал гана. Ч.Къурбанов Кцлар шегъердин Шегъидрин Аллеяда кучукова. Кцларин са куьчедиз адан тивар ганва.

Сергей Муртузалиев

Вич асул Дагъустан Республикадин СтГал Сулейманан райондин Даркуш хуьрйя тир Сергей Муртузалиев Азербайжандин сад лагъай милли къагъриман я.

Подполковник С.Муртузалиев военный-летчик тир. Азербайжандин женгинин авиация арадал гъайи, гзафбуруз и пешедин сирер чирай ва чешне къалурай ксарикай сад хъиз, ам вири республикадиз сейли хъанай. Дагъустандин Даркуш хуьре кучукай Сергез Азербайжандин N нумрадин авиациядин полкуна буьст эцигнава.

Фамил Искендеров

Фамил Искендерован къегаьвилер аскерриз чешне тир. Ада Агъдердинни Тертердин ягъунра иштиракна. Муров дагъ къахчудайла адал залан хирер хъанай. Ф.Искендерова 1995-йисан 13-17-мартдиз къиле феи вакъийрин вахтунда яракьлу кЛеретдин гьужумдикай вичин аскер юлдшар хиласнай.

Женгерин чЛавуз къегаьвилелди гьелек хъайи Фамилаз Президентдин фармандалди 1995-йисан 4-апрелдиз «Азербайжандин Милли Къагъриман» гьурметдин тивар гана. Фамила акъалтларай Бакудин 157-нумрадин мектебдиз адан тивар ганва.

QARABAĞDA TARİX YAZAN İGİDLƏR

ƏBƏDİ YAŞAYACAQ

■ Vətən müharibəsində qəhrəmanlıq göstərən, taleyini şəhidlik qisməti yazılan gənclərimizdən biri də milliyətçə ləzgi olan Ulubəyov Nurəhməd Hacıbəy oğludur. Əslən qusarlı olan bu gülürüz, xoşəftar, qədd-qamətli igid oğlanın yoxluğuna inanmaq olmur. Onun bir vaxtlar dediyi sözləri də unutmaq mümkün deyil: “Gec-tez erməni qəsbkarlarını doğma torpaqlarımızdan qovacağıq. İgid əsgərlərimiz qəhrəmancasına döyüşüb müharibəyə son qoyacaq”.

Nurəhmədin dediyi məqam yetişdi. Düşmənlə amansız döyüşlərin başladığı ilk gündən – sentyabrın 27-dən o da yüzlərlə gənclərimiz kimi, silaha sarıldı. Onun cəsurluğu hamını heyran etdi. Döyüş rəşadətini tərifləyir, başqalarına nümunə göstərirdilər.

Əsgər yoldaşlarının xatırladığı kimi, Nurəhmədin son döyüşü ağır olub. Düşmən xeyli texnika və canlı qüvvə ilə hücum keçmişdi. Ermənilər onun əsgər yoldaşlarından bir qrupu əsir almaq istəyirdi. “Qoymaram”, – deyib Nurəhməd dərhal yanındakı yoldaşlarına göstəriş verdi: “Biriniz sağ, o biriniz də sol cinaha keçin. Mən ortada vuruşacağam. Atəş aç-aça, tez-tez yerinizi dəyişin. Qoy düşmən elə bilsin ki, arxadan böyük qüvvə ilə ona hücum edirik”.

Əsgərlər belə də etdilər.

Nurəhmədin ilk atəşindən sonra bir neçə erməni yerə sərildi. Yoldaşları da düşmənlə aman vermirdilər. Onlar tez-tez yerlərini dəyişməklə manevr edir, beləliklə də ermənilərin diqqətini əsas istiqamətdən yayınırırdılar. Nurəhmədin növbəti sərrast atəşi də bir neçə düşmən əsgərinin ömrünə son qoydu. Ermənilər əsas hədəfi qoyub onu təqib etməyə başladılar. Amma igid ləzgi yaxasını ələ vermirdi. Bir neçə dəfə güclü atəş selindən yayınmışdı. Arxasında mövqe seçib atəş açdığı iri daş düşmən qumbarasından parçalananda o, bir neçə addım irəli atılıb yerə sərildi. Atışma qızısqıca Nurəhmədə tərəf daha çox düşmən yeriyirdi. Vəziyyətin belə dəyişdiyini görəndə mühasirəyə düşmək təhlükəsi altında olan əsgərlərimiz hücum keçdilər. Amma gec idi. Onlarca erməni silahlısını sıradan çıxaran qədd-qamətli igidin ürəyi susdu...

1995-ci ilin iyunun 2-də

dünyaya göz açmış Nurəhməd Ulubəyov 2020-ci ilin oktyabrın 8-də qəhrəmancasına həlak oldu. O, Azərbaycan ordusunun qələbəsini, xalqımızın qələbə sevincini görməsə də, misilsiz rəşadəti ilə erməni işğalçılarının darmadağın edilməsinə, Vətən müharibəsində qalib gəlməyimizə öz töhfəsini verdi. Füzuli-Cəbrayıl-Xocavənd rayonları istiqamətində ermənilərin hücumlarının qarşısının alınmasında böyük qəhrəmanlıq nümunəsi göstərən şəhidlik zirvəsinə ucaldı. Bakının ikinci Fəxri xiyabanında dəfn edildi.

Nurəhməd Ulubəyov torpaqlarımızın işğaldan azad olunması uğrunda göstərdiyi igidliyə görə ölümündən sonra Azərbaycan Respublikası Prezidentinin sərəncamı ilə “Vətən uğrunda”, “Füzulinin azad edilməsinə görə” və “Cəbrayılın azad olunmasına görə” medalları ilə təltif olunub. Xətai Rayon İcra Hakimiyyəti Nurəhmədin yaşadığı binanın qarşısında Xatirə guşəsi yaradıb. İyunun 2-də, onun ad günündə Xatirə guşəsinin rəsmi açılışı olacaq. Vətənin qəhrəman oğlu Nurəhməd Ulubəyovun adı xalqımızın qəlbində əbədi yaşayacaqdır. Allah rəhmət eləsin!

Akif HACIYEV,
Azərbaycan Memarlıq və
İnşaat Universitetinin
dosenti

DIQQƏT: İNSAN TALEYİ!

SAVAB OLSUN!

■ Redaksiyamıza bir gənc gəlmişdi. Qusar rayonunun Bədişqala kəndinin sakini Məclum Məclumov.

– Sizi deyib gəlmişəm, – dedi.

Onun səma kimi göy gözləri kədərlə dolu idi. Orta məktəbi bitirəndən tikintidə fəhlə işləyən, çətinliklə dolanan onun qisməti də çətin imiş. Övladsızlıq onun birinci evliliyinə 9 ildən son qoydu. İkinci dəfə evlənməyindən 7 il keçib, amma hələ də övlad üzünə möhtacdır.

Bu illər ərzində həyat yoldaşı Tamilla ilə getmədiyi yer, almadığı müalicə yoxdur. 2 dəfə EKO olunub, amma çarə tapmayıb. İndi örlə arvad yenidən müayinə olunmalıdır, amma buna maddi imkanları yoxdur. Kasıblıq içində ömür sürən ailə hələ ötən müalicələrin borclarından qurtulmayıb. Uşaq həsrəti ilə 42

yaşa qədəm qoyan Məclumun qəhərlə danışdığı əhvalat ürəyimizi ağrıtdı.

Əl-ələ verib bu gö-zəl ailəyə kömək edə bil-mərikmi? Bir manat, beş manat, on manat... Ayır-ayrılıqda bu, böyük məbləğ deyil, amma yığılanda bir dərdin çarəsinə çevrilir. Bəlkə bu ailənin qismətində ay parçası kimi bir uşaq var? Bəlkə o, savabımızın yolunu gözləyir? İnanırıq ki, biz bir yerdə bu iki insanın kədə-rini sovuşdura, onları xoşbəxtliyə qovuşdura bilərik.

Məclumun kart nömrəsini aşağıda yerləşdiririk: 4169 7413 6973 0526 (Kapital bank)

ETİNASIZ QALMAYIN!

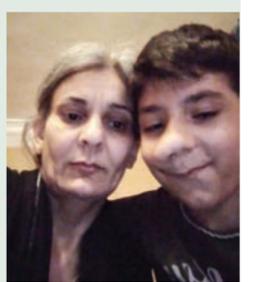
Mən, Məmmədova Səbirə Sabir qızı 1973-cü ildə Masallı rayonunun Şərəf kəndində anadan olmuşam. Ailə qurub Bakıya gəlmişəm. Təəssüf ki, ailə həyatım uğursuz oldu. Həyat yoldaşım içki düşkünü olduğundan 4 yaşlı oğlumu götürüb o evdən qaçdım. Dərzi işləyən bacım-gilə pənah apardım. Mən də dərziyəm, onun yanında işləməyə başladım. Çətinliklərə baxmayaraq, mən ayağa qalxdım, çünki oğlumu böyütməli idim. Oğlumun 14 yaşı var, onkoloji xəstədir. Uşağı iki dəfə əməliyyat etdirmişəm, lakin hər iki əməliyyat uğursuz olub. 15 yaşdan sonra uşaq yenidən əməliyyat olunmalıdır. Mən ruhdan düşmədim. Oğluma da, özümə də hər şeyi yasaq etdim, işləyib öz halal zəhmətimlə Masazır kəndində ev ala bildim. Uşaq daim yanımda, gecə-gündüz işlədim. Böyük ümidlərlə yaşayırdım. Evi alanda oğlum 5-ci sinfə gedirdi. Ev balaca idi, amma bizə bəs edirdi. İki il yaşadıq. Yol uzaq idi. Oğlum Cavid prospektində İncəsənət gimnaziyasında oxuyur, tar sinfinə gedir. Bacımın öri Əliyev Seymur Cəbrayıl oğlu dedi ki, guya bacıma ev almaq istəyir. Məcbur

edib mənə də evimi satdırdı. Midanın binalarından mənəimçün də ev alacağına söz verdi. Evimi Elnarə Abdullayeva adlı bir dələduza satdı. İndi Elnarə həbs olunub, Seymur isə azadlıqda gəzir. Zənglərimə də cavab vermirdi.

İndi oğlumla küçələrdə, məhkəmə qarlılarında qalmışam. Mənim döymədiyim qarı qalmayıb. Üzümlü sizə tuturam, vətənimin ziyalıları! Başımın örpəyini ayaqlarınızın altına atıram.

Hörmətli “Samur” qəzetinin kollektivi! Hörmətli Sədaqət xanım! Sizin haqq-ədalət tərəfdarı olduğunuzu bilirəm. Haqqıma çatmaqda mənə kömək edin! Sizə yalvarıram, səsimə səs verin! Namusla, alınımın təri ilə xəstə övlad böyüdən bir anaya kömək edin! Çox çarəsizəm. Mənim telefonum: 070 241 54 15

Səbirə MƏMMƏDOVA

ЧИ КЪАГЪРИМАНАР

ХАНБУТАЙ БЕГ ЯРГУНВИ

Къе чна къегьалвилелди женг члугун тавурта, пака чи халкдин гелни амуькъащ.
ХАНБУТАЙ БЕГ ЯРГУНВИ

КЪЕГЪАЛРИН СИХИЛ

Яргунви Гъажи Шериф хандин хва Ханбутай бег 1810-1823-йисара Къафкъаз муьтлугъариз клан хъайи урус пачагъдин къушунрихъ галаз женг члугур лезгийриз регьбервал гайи члехи къагъриман тир. Урус генералри хиве къазвайвал, а члавуз я Дагъустанда, яни Азербайжанда абурухъ галаз Ханбутай бег къван жуьрэтлудака женг члугвазвай къвед лагъай кас авачир. Къафкъаздин сердер генерал Ермолова Ханбутай бегдин женгери урусин чи халкъ муьтлугъарунин планар къад йис къван къулухъ вегъена лагъанай. 1823-йисуз 15 агъзур яракълу лезгидиз регьбервал гайи и къегъал яргунви урусин къадардиз къудра артух тир къушундин хура акъвазнай.

Къадим ва члехи сихилдай тир Ханбутай бегдин члехи буба Бутай халкъдиз Надир шагъдин къушунрихъ галаз женг члугур къагъриман хъиз сейли хъанай. Адан клеретда 9 агъзурдалай гзаф яракълу лезгийр авай ва абур гъамиша Ирандин чапхунчийрихъ галаз члехи ягъунрал акъатдай. Самур дереда Надир шагъдин аскерин чанда виридалайни гзаф кичл твазвай Бутаян клеретдиз урус тарихчийри «муьтлугъариз тежер клеретл» хътин твар ганай. Надир шагъдин сердерри адаз «Къубадин хъел» лугъудай.

1735-йисан октябрдиз Бутая 12 хуьруьн агъалияр чапхунчийрихъ галаз дяведиз къарагъарнай. Къадардал гъалтайла фарсарин аскерар са шумудра абурулай пара тир. Гъакл ятлани лезгийри эхирдал къван женг члугунай. Ирандин тарихчи, «Тарихе-незими ва сийасийе довраче Надершагъ-е Афшар» ктабдин автор А.Т.Сардадвара кхейвал, им гзаф къызгъин ва амансуз ягъунар тир, «лезгийри вирида сад хъиз муьтлугъ тахъана рекъидалди дяве ийизвай». И дяведа Надир шагъди 8 агъзур къван аскерар квадарнай. Гъавилай гуьгъуьнлай ада вичин аксина женг члугур агъалийрин 12 хуьрни къилай-къилди чукурнай. И ягъунра Къубадин хуьрерин, гъаклни абуруз куьмек гуз атай Докъузпарадин агъалийрихъ 3 агъзурдалай гзаф лезгийр терг хъанай. Бутая гуьгъуьннин йисара цийи клеретл тукълурна чапхунчийрихъ галаз женг давамарнай.

ЖЕНГЧИ РУЪГЪ

Тарихдин чешмейра Бутая хтул Ханбутай бегдин твар сифте яз 1809-йисуз дуьшуьш жезва. Гъа йисан декабрдиз бязи лезги хуьрерин агъалийри Урусатдин эгъливал къабулун патал чпин векилар Бакудин комендант В.А.Репина кылил ракъурнай. Комендантди Къафкъазда авай урус къушунрин къил генерал А.П.Тормасовал ракъурай рапортда къалурнавайвал, а береда Ахцегъай 3 кас – Ибрагъим, Гуьлмегъамед ва Жалал, Мискискадай 2 кас – Мулла Абдулла ва Мегъамедкъули, Калукрин хуьрай 3 кас – юзбаши Къарахан, Рамазан ва Садикъ, Къуба округдин хуьрерин старшинайрин патай Ханбутай бег Бакудиз атанай. Абуру санал тукълурнавай чарче чпин агъалияр Урусатдин эгъливиле къабулун тлалабзавай. (Килиг: Акты, собранные Кавказской археографической комиссией (АКАК). Т.IV. ч.647).

Лезгийрихъ ихътин ислягъвилдин ният авайтлани, урус генералар абурун члалахъ жезвачир. Бакудин комендант В.А.Репина генерал-майор Гурьеваз кхъенай: «Урусатдин эгъливал къабулдиз кланзавай лезги хуьрерин агъалийрин гъясатда члалахъ жемир. Чкадал абурув кын къаз тун патал гъич тахъайта, са шумуд рота аскерар ракъурна кланзава. А члавуз абурухъ галаз регъятдиз рахаз жеда». (Мад гъана, ч.657). Урус генералриз лезгийрин чарчикай менфят къачуна Самур дередин хуьрер къилай-къилдиз муьтлугъариз

клан хъана. 1815-йисуз генерал Гурьева Яргун къуна ина сенгерар тукълурун ва къушунар клватлун, ахпа Самур дередин хуьрерал вегъин къетлна. И кардикай хабар къур Ханбутай бегди Дагъустандиз генерал Гурьеван къилив са шумуд агъсакъал ракъурна ихътин тлалаб авуна: «Чна урус гъукуматдин эгъливал гуьгъуьллуудака къабулнава. Гъавилай пачагъдин къушунди Самурдин дере къадай ният тавурай. Яргундиз басрух гайитла, и чилерал датлана ягъунар жеда. Куьне чи тлалабун къилдиз акъуд тавуртла, чна яракъ къуна жуван чилер хуьда».

Генерал Гурьеваз яргунвидин чарчикай хуш атанач ва ада виликан йисара вичин аксина женг члугур Ханбутай бегдикай къиса къахчун къетлна. И карди вичихъ къалабулух кутур Ханбутай бегди Яргун, Эчехуьр, Цехуьл, Пигъиржал ва маса хуьрерин агъалийрихъ 3 агъзурдалай гзаф яракълу лезгийр клватлна. Ингъе и клеретдиз тупар гвай 5 агъзур урус аскердихъ галаз женг члугун регъят тушир. Урусин тупари датлана лезгийриз цай гузвай ва гъавилай женг тухун югъ-къандавай четин жезвай. Гъакл ятлани лезгийри аскеррал къегъалвилелди гъужумзавай.

Ханбутай бег женгиниз физва.
Худ.: Магъмуд Челебов

Генерал Н.М.Хатунцева урусин Къафкъазда авай къушунрин къил генерал-аншеф Н.Ф.Ртищевал ракъурай рапортда кхъенай: «Лезгийри чи жидайрин ва тупарин гуж къатлугъвайтлани, са куьникайни кичле тахъана, датлана женг члугвазвай. Гъавилай ягъунар яргъал физвай ва цийи-цийи клеретлар абуруз куьмек гуз къезвезвай. Дяведай хъсандиз къил акъудзавай Ханбутай бегди вичин клеретлар терг хуьникай хуьн патал чкадин рельефдикай, сал жигъиррихъ дар кламарикай, дагъларин гирвейрихъ менфят къачузвай. Лезгийриз урусин яракъдин гуж къалурун патал чна тупарикайни атлугърихъ генани гзаф менфят къачуна. Гъакл ятлани абуру эхирдал къван женг члугвазвай. Есирда къун тавурай лугъуз садбуру чеб хенжелдив яна рекъизвай». (Центральный государственный военно-исторический архив СССР (ЦГВИА) ВУА №6164 (69601).

Ханбутай бегдин ва адан клеретдин къегъалвилер акур чапхунчийр пагъ атлана амай. Генерал Гурьева эхиз тахъана лагъанай: «Абурухъ авай женгчи руьгъ аку!» Генерал Хатунцева алава хъуьнавай: «Абурухъ женгчи руьгъ авайди ашкара я, амма чна и руьгъ къена кланзава». Ингъе лезгийрин руьгъ рекъин гзаф четин тир. Гъавилай генерал Ермолова 1819-йисуз урус пачагъдал ракъурай рапортда кхъенай: «Чаз муьтлугъ жез кланзавачир дагъвийр бунтчивилин руьгъдалди ва датлана азадвилехъ ялуналди тафаватлу жезва. И бунтчивилин руьгъ чавай анжах гужуналди рекъиз жеда». (ЦГВИА. ф.ВУА, д.6210, ч.15).

ГАВДУШАНДА ХЪАЙИ ЯГЪУНАР

Вичин ният къилдиз акъудун патал генерал Ермолова 1820-йисуз Къубадинни Куьредин

лезгийрал вегъена. И дяведа ада 30 агъзур аскердикай ва 60 тупуникай менфят къачунай. 14-июлдиз Къуба шегъер пацук кутур генералди пачагъдин «пайи-паяр авуна гъакимвал къилиз акъуд» лагъай сиясатдиз ихътин алавани хъуьна: «Урус тушир вири миллетар тергна кланзава». (Эсадзе С. Исторические записки об управлении Кавказом. Тифлис, 1909. Ч.35). Лезги чилерал и сиясат гегъеншдиз къилиз акъудай Ермолова неинки вичихъ галаз женг члугурбур, гъаклни гъиле яракъ къун тавур агъзурралди динж агъалиярни кукъларна, цудралди хуьрер къилай-къилди чукурна. Чи агъалийриз вилерал клвенквер алаз килигзавай, цавук тлуб къанавай генералдин къушун гзаф члехи ва къуватлу хъуниз килиг тавуна, лезгийри Гавдишандин пеле, Келед хуьре ва Уьнуьгърин дереда урусрихъ галаз члехи ягъунар къиле тухвана. Гъатта Эчехуьруьн даркалда Ермолован къушун са шумудра къулухъ члугуниз мажбур хъана.

Гавдишандин пеле Ханбутай бегдин, цехуьли Гъажи Али Аскеран (гуьгъуьнлай ам Шейх Шамилан муьрид хъанай), Эмиралли Пигъиржалвидин (Шейх Шамилан муьрид), хъиливи Гъатеман (Мегъамедан хва), дигагъви Серкеран, манкъулихуьруьнви Абдурагъманан, уьнуьгъви Абдуллагъан клеретлри ва маса хуьрерай атай яракълуйри са шумуд юкъуз урусин къушунрихъ галаз женг члугуна. Ина генерал Ермолова 10 агъзур аскер, 20 туп клватнавай. Гъакл ятлани Ханбутай бегди генералдин къушундин эрчл и чапла къвалар кукъларна, урусин вишералди аскерар тергнай.

Генералдиз Гавдишан элкълурна юкъва тваз ва лезгийр эхирдал къван кукълариз клан хъанай. Анжах дяведин къван вичин къилел хана. Гавдишандин пеле ада 4 агъзурдалай гзаф аскерар ва 8 туп квадарна.

КЪВЕД ЛАГЪАЙ БАСРУХ

1820-йисуз вичиз кландай гъалибвал къачуз тахъай, къвердавай къацалай алатай генерал Ермолова лезгийрихъ вил къязвайтлани, куьгъне хуртарик цай кутазвай. Адан гъилибанри кичл ягъай лаш галуьриз ийизвай яргъи шудургъяр генералдин рикълйи тушир. Ермолова къатлугъвайвал, вини чин авай са шумуд обер-офицерди дяведикай къил хкудун патал гзаф къуьруькар ийизвай. Абуруз мад гъилера къизмиш картар хъиз женг члугвазвай лезгийрин хурук акатиз кланзавачир. Ятлани генералди 1823-йисуз Къубадиз къвед лагъай гъилера басрух гун патал къушун клвачел ахкъалдарна. Куьреда къиле физвай вакъийри адак гзаф хъел кутазвай. Ана чапхунчийриз акси гъерекат югъ-къандавай гужлу жезвай. Лезгийр муьтлугъарун патал къвед лагъай гъилера Къубадизни Куьредиз басрух гуьдайла генерал Ермолова 80 агъзур къван аскерар, 100-елай гзаф тупар клватлна. Идалай гъейри адаз казакри, гъаклни пачагъдиз къуллугъзавай кеферпатан къафкъазвийрин са шумуд ротади куьмек гузвай. Санлай къачурла, лезгийриз басрух гузвай къушунда аскерин къадар 90 агъзурдав агакъзавай.

Ермолова икъван къуватар клватлун дуьшуьшдин кар тушир. XIX виш йисан урус тарихчи Н.Дубровина кхъизвайвал, а девирда Къафкъазда урус пачагъдин къушунрихъ галаз виридалайни гзаф Къубадин ва Куьредин лезгийри женг члугвазвай. Абуру чпин ватан ва азадвал хуьн патал вири алахъунар ийизвай. И дагъларин уьлкведа виридалайни четинди лезгийр муьтлугъарун тир. (Килиг: Дубровин Н. История войны и владычества русских на Кавказе. V т. СПб., 1887, ч.372-381). Халкъ муьтлугъар тахъунин себбе адахъ авай женгчи руьгъ тир. Адан къиле Ханбутай бег Яргунви, Гъажи Али Аскер, Гъажи Насруллагъ Ахцегъви хътин къегъал ксар акъвазнавай.

Муьзеффер МЕЛИКМАМЕДОВ
(Гуьгъ ама)

КВЕЗ ЧИДАНИ?

ЯРГУ ГЪИКИ КЪУНАЙ?

Араб чапхунчийри сифте яз 642-йисуз ал-Лакъдиз (лезгийрин уьлкведиз) басрух гайила чахъ са шумуд шегъер авай. Абурукай сад Яргу тир. Кцлар райондин гилан Яргун хуьруьн чилерал хъайи и шегъердихъ мягъкемарнавай клеле ва сенгерар авай. Яргу шегъердикай араб тарихчи ат-Табариди вичин «Тарих-и Табари» ктабдани малумат ганва. Халифа ибн Гъаййатан «Тарих Халифа ибн Гъаййат» ктабда арабри VIII виш йисан эвелра лезгийрин Яргу ва Баланжар шегъеррин агъалийрихъ галаз тухвай женгерикай кхъенва. А члавуз чи и кве члехи шегъер хазаррин гъилик квай.

722-йисуз гилан Азербайжандин ва Эрменистандин чилерин гъакимвиле тайин хъайи ал-Жаррагъ ибн Абдаллагъ ал-Гъакамиди 723-йисуз хазарар Дербентдай чукурун патал 25 агъзур мислимдин (мусурман аскердин) къиле аваз чи чилериз басрух гана. Арабрихъ галаз дяведа хазарриз лезгийрини куьмек гузвай. Гъавилай ал-Жаррагъавай и шегъерар къаз жезвачир. Ада амалдарвал авуна, чна лезгийрихъ галаз ваь, хазаррихъ галаз дяве ийизвайди я лагъана ал-Лакъдин пачагъ члалахъарна ва Яргунни Баланжар хазаррихъ къахчуна и уьлкведив вахкун хиве къуна.

Икьрардилай къулухъ лезги пачагъди а шегъеррай вичин яракълу клеретлар акъудна. Хазаррин хакъандин хва Баржик 40 агъзур аскердин къиле аваз арабрихъ галаз чин-чинал атана ва дяведа магълуб хъана. Лезги шегъерар хазаррихъ къахчур ал-Жаррагъа вичин гафунал клевивал авунач. Акси яз, ада и шегъеррин агъалияр маса чкайриз, гзафбур Къебеле магълдиз куьчарна (Килиг: З.Б. Буьнядов. Азербайжан VII-IX виш йисара (азербайжан члалал). Баку, 1989. Ч. 107).

ЛЕЗГИ ГЪАСАН

XVII виш йисан лезги шаиррикай рахадайла чи алатай девирдин эдебиятдихъ гелкъезвай алмиркай са касдини и къелемгъилидин твар къазвач. Вучиз лагъайтла абуруз шаирдикай чирвилер авач. Сифте яз Дагъустандин тек са алимди, вичин твар къецепатан уьлквейризни сейли тир тарихдин илимрин доктор, Россиядин ва Дагъустандин илимрин лайихлу векил гуьрметдин твар къачунвай Расул Магомедова Лезги Гъасанакай малумат гана. Ада вичин 1991-йисуз Магъачкъалада урус члалал чапдай акъудай «Дагъустандин тарих» ктабдин 111-чина кхъенва: «Рабаданан хва шаир Гъасана 1684-йисуз XIII виш йисан классик Саадин машгъур «Гуьлуьстан» эсер лезги члалаз элкълурна».

Гзаф йисара Дагъустан Республикадин маарифдин наркомвиле, СССР-дин Илимрин Академиядин Дагъустандин базаддин директорвиле клвалахай, Дагъустандин Гъукуматдин Университетдин тарих кафедрадиз регъбервал гайи Магомед Расулова Лезги Гъасанакай сифте делил алатай асирдин 60-йисарин эхирра винел акъуднай. Ада гайи малуматдиз къадайвал, Лезги Гъасаназ араб, фарс ва туьрк члалар дериндай чидай. Адахъ вичи кхъенвай шиирин гъилин хатларин къве ктаб авай. Саадиндин лезги члалаз элкълурнавай «Гуьлуьстан» эсер аджамдалди кхъенва.

КЪЕЦИ ТИМУРАН КЪИСАС

Вичин къушунрихъ галаз женг члугуна лугъуз лезгийрихъ къисас къахчур, чи агъзурралди ватангълияр Афгъанистандиз куьчарай, вишералди хуьрер чукурлай къецлн Тимура чаз дидед члалал клел-кхъинни къадагъа авунай. И кардикай гуржийрин хроникада ихътин малумат ганва: «Виликди лезгийр христианар тир. Тимура гагъ ялтахвал ийиз, гагъ кичлерар гуз абур муьтлугъарна ва Мегъамедан уьмметдиз элкълурна. Лезги аялриз араб члалал кхъинар чирун патал арабрихъ фекияр гайинарна. Ада гаклни лезги аялриз дидед члалал клел-кхъин къадагъа ийидай, вичи лагъайдал клели гъукум гана». (Килиг: Известия грузинских летописей о Северном Кавказе и России/Сборник материалов для описания местностей и племен Кавказа. Тифлис, 1898. Вып. XXII. Ч. 51).

Гуьлхар ГУЬЛИЕВА

KÖNÜL SEVDASI

TÜRK MUSIQISININ NƏBZİ

Türkiyənin əksər şəhərlərində olduğu kimi, Bursada da saysız-hesabsız bazar və dükənlər var. Hər yerdə ticarət, alış-veriş əhval-ruhiyyəsi duyulur. Onun qədim məhəllələrində isə ölkənin mədəni dünyasını, mədəniyyət aləmini əks etdirən guşələrə tez-tez rast gəlmək olur. Muzeylər və məscidlərlə yanaşı, burada yaradıcı təxəyyülün məhsulu olan sənətkarlıq emalatxanaları da diqqəti cəlb edir.

Belə obyektlərdən biri Okçulur məhəlləsində yerləşən “Rekor müzik” klarnet satışı salonudur. Desəm ki, türk musiqisinin nəbzi burada döyünür, səhv etməyək. Salondan eşidilən musiqi səsləri, burada gedən yaradıcılıq mübahisələri, tanınmış musiqiçilərlə könlülaşan söhbətlər bunu sübut edir.

Muzeyi xatırladan bu salon zənginliyi və rəngarəngliyi, rahatlığı ilə ilk baxışdan adamı heyran edir. Müxtəlif növlü və ölçülü klarnetlərin satışı ilə məşğul olan bu salon Türkiyədə yeganədir. Sol klarnetin ölkədə yeganə istehsalçısı da elə bu salonun sahibi Ramazan Kordur.

Bu mehriban, səmimi, zəhmətkeş adamı musiqiçilər yaxşı tanıyırlar. Böyük sənətkar kimi tanınan Ramazan bəyin yanına Türkiyənin müxtəlif guşələrindən, eləcə də xarici ölkələrdən peşəkarlar gəlirlər. Olduqca maraqlı insan olan Ramazan bəylə müsahib olan hər kəs onunla söhbətdən dərhal sonra öz-özünə etiraf edir ki, klarnet ondan ötrü adi musiqi aləti deyil.

Uzun illərdən bəri ailəsinin çörək ağacı olmasına baxmayaraq, klarnet bu həssas və duyğulu adamın könül sevdasıdır.

Ramazan Kor Şeyx Şamil hərəkatının süqutundan sonra rus çarının Dağıstandan sürgün etdirdiyi dağlıların nəslindəndir. Milliyyətə ləzgidir, babası Dağıstanın keçmiş Qasımxür rayonunun Ruxun kəndindəndir. Məşhur ləzgi şairi Ruxun Əlinin nəslinin nümayəndəsidir. Türkiyənin Balıkesir vilayətindəki Yayla kəndində məskunlaşan bu ailədən adlı-sanlı adamlar yetişib. Onlardan biri məşhur musiqi professoru Emin Cenkmendir.

PROFESSOR EMİN CENKMEN

1911-ci ildə İstanbulda anadan olmuş Emin Cenkmən Kadıköy İtalyan liseyini bitirərək 1940-cı ildə Romaya gedib, orada ikiillik musiqi təhsili aldıqdan sonra Parisdə məşhur “Schola cantorum”da oxuyub. Musiqi professoru kimi bir neçə il Parisdə dərs deyib. Avropada soyadını dəyişərək Cenkmən

kimi tanınıb. 1948-ci ildə İstanbulla döndən E.Cenkmen burada iki il “Musiqi ensiklopediyası” adlı bir jurnal təsis edib və nəşr etdirib. Onun musiqi nəzəriyyəsi ilə bağlı məqalələri 1944-1949-cu illərdə Türkiyənin qəzet və jurnallarında müntəzəm dərc olunub. 1947-ci ildə onun “Osmanlı sarayı və qi-yafətləri” adlı kitabı çapdan çıxıb. E.Cenkmenin rəhbərliyi altında “Koroğlu”, “Ədalı qız” və “Yosma” operaları İstanbulda səhnəyə qoyulub. O, eyni zamanda peşəkar piano, gitara və ud ifaçısı kimi də tanınırdı. Məşhur sənətkar 1993-cü ildə vəfat edib.

Emin Cenkmən Türkiyədə sol və si bemol klarnetinin yaradıcısı və istehsalçısı kimi məşhur idi. 1952-ci ildən 1987-ci ilə qədər həmin peşə ilə məşğul olan sənətkar ildə orta hesabla 200-250 klarnet düzəltmişdir.

USTAD SƏNƏTKAR RAMAZAN KOR

Hər bir sənətkarın ən böyük arzusu sağlığında öz ardıcılığını görməkdir. Bu mənada Emin Cenkmənin

bəxti gətirdi. Onun sevə-sevə gördüyü işi doğması Ramazan Kor

davam etdirdi. Hələ 9 yaşında ikən bu sənətə bağlanmış, əmisi oğlunun yanında çalışmağa başlamış Ramazan ustadından bir az da irəli getdi. Ondan ötrü klarnet adi musiqi aləti deyil. 200-250 hissəcikdən səbirlə, ustalıqla klarnet yığan bu insan ona qəlbənin hərəratını, hissələrinin ülviliyini də əlavə edir. 1979-cu ildən klarnet istehsalı ilə məşğul olan Ramazan Kor musiqiçilər üçün əsl tapıntıdır.

Türkiyənin ən məşhur klarnet ifaçısı Mustafa Kandıralının etiraf etdiyi kimi, əvvəllər ölkəyə bu alət Avropadan gətirilib. Olduqca baha başa gələn Avropa klarnetinin əvəzində Ramazan bəy öz istehsalını təklif edir, bu alətin səsinə və tonlarındakı gözəllik peşəkarların diqqətini o saat cəlb edir. Müstəfa bəy fəxrəli etiraf edir ki, Ramazan bəyin düzəltiyi aləti çalandan bəri başqa aləti əlinə ala bilmir.

“Rekor müzik” adı mağaza deyil. Burada digər musiqi alətlərinin pərəkəndə satışı da təşkil olunmuşdur. Firmanın Bursada iki, İstanbulda bir satış mərkəzi fəaliyyət göstərir. 2005-ci ildən etibarən

firma xaricdən musiqi alətlərinin gətirilib satılmasını da təşkil edir. Salonda peşəkar musiqi dərsləri də keçirilir. Həyat devizi “sonsuz dürüstlük” olan Ramazan bəy və onun həmkarları bütün Türkiyə üçün nümunəyə çevrilmiş bir sənətkarlıq ocağı yaratmağa müvəffəq olmuşlar.

TÜRKİYƏDƏ DAĞISTAN DÜNYASI

“Rekor müzik” salonunda Ramazan Korun – bu güləruz, mərd ləzginin Dağıstan adlı mədəni dünyası da yerləşir. Çoxdan Türkiyə ilə Dağıstan arasında mədəni körpüyə çevrilmiş bu insan Türkiyə ləzgilərinin ictimai birliyi olan “Dağıstan və dağıstanlılar” dərnəyinin yaradıcılarından biri kimi sərhədlərin ayırdığı insanları qəlbən yaxınlaşdırmaq kimi xeyirxah bir missiyanı da yerinə yetirir. Hər işi sevə-sevə, ürəkdən görünən bu insanın gözəl ailəsi, qohum-əqrəbası, dostları onunla ürəkdən fəxr edirlər. “Samur” qəzetinin yaxın dostu olan Ramazan bəyə, bu gözəl sənətkara yaradıcılıq uğurları arzulayırıq. Qoy ürəyindəki insan sevgisi heç zaman sönməsin!

Sədaqət KƏRİMOVA,
Bursa-Bakı

POLİQLOT

Qabiliyyəti, zəhmətkeşliyi, əqidəsi ilə seçilən insanları həmişə sevmişəm. Xeyirxah qəlbə malik olan bu cür insanların yanında özümü daha rahat hiss etmişəm.

Qusar şəhər 2 sayılı orta məktəbin müəllimi Aida Bağışova da belə insanlardandır. O, adlı-sanlı kardioloq Babakişi Bağışovun qızıdır. Aidə xanımın anası Şəfiqə xanım da uzun illər həmin məktəbdə müəllim işləyib.

Mənim söhbətim onların nəvəsi Aydınbəyova Nigar Bəxtiyar qızı haqqındadır. Qusar şəhərində orta məktəbi əla qiymətlərlə bitirən Nigar Lomonosov adına Moskva Dövlət Universiteti Bakı filialının filologiya fakültəsində təhsil alıb. Təhsil aldığı müddətdə iki dəfə Mendeleyev təqaüdünə layiq görülmüşdür. O, tələbəlik illərində 9 dil öyrənib. Polyak, rus, azərbaycan, ləzgi, ingilis, fransız, türk, çex, ukrayna dillərində mükəmməl danışır. Hal-hazırda isə latın və qədim yunan dillərini öyrənməklə məşğuldur.

MDU-nu qızıl medalla bitirən

Nigar həmin universitetin magistraturasına daxil olmuşdur. Hal-hazırda Bakıdakı “Dərs evi” təhsil ocağında müəllim-kurator vəzifəsində çalışır.

Gözəl ailəsi var, iki oğul anasıdır. Nigar xanımla söhbət edəndə dedi: “Ən sevdiyim məşğuliyyət qəzet və jurnal oxumaqdır. Zövq olaraq oxuduğum qəzet isə həmişə rəngarəng mövzuları ilə diqqəti cəlb edən “Samur” qəzetidir.”

Roza HACIMURADOVA

QƏBƏLƏYƏ YENİ MARŞRUT

Mayın 18-də Bakıdan Qəbələyə ilk elektrik qatarı yola düşdü. Bu, Ləki stansiyasının vəziyyətini yoxlamağa imkan verdi. Bixətli Ləki-Qəbələ dəmiryolunun tikintisi 2018-ci ildə başlanmışdı. Onun uzunluğu 45,4 kilometrə çatır. Layihəyə uyğun olaraq 122 sünü mühəndis qurğuları, Qəbələ dəmiryolu stansiyası və vağzalın inşa edilmiş, Hacıallı yarımstan-

siyası təmir olunmuşdur.

Bakı-Qəbələ dəmiryolunun uzunluğu 311 kilometrdir. Qatar həmin məsafəni 3 saat 20 dəqiqəyə qət edir. Marşrutda İsveçrə istehsalı olan ikimərtəbəli 4 vagonlardan ibarət qatar fəaliyyət göstərəcək. O, 363 sərnişin daşıyacaq. Mayın 15-dən istifadəyə verilmiş Qəbələ dəmiryolu vağzalı və Ləki-Qəbələ xətti qatarın rahat və

müntəzəm işləməsi üçün yaxşı şərait vardır.

Anna HƏSƏNBƏYOVA

ЧЕШНЕ КЪАЧУ!

БУЛАХ ИКИ РЕСТЕДА ТУР

Эхиримжи йисара чи хуьрера къекъведайла са къуни зи рикл тларзава. Виликан фириягвални генвал, иервални риклиз чими-вал ахквазмач инра. Гъиниз килгайтлани, акагайвал хъажнавай къакъан къванцин паруйри инсандин рикл чукъуьзва. Лезги хуьрериз хас тир эвелан ким, яни майдан амач. Элдинди тир улчуьйрин къерехра хилер бегьердикай хазвай майвадин тарарални дуьшуьш хъжедач вун. Са гафуналди, хуьруьк хуьрвал кумач. Инсанри чпин къвалер, салар рестеда твазва, гъенерин абадвизлини иервизли фикир гузва, анжах я хуьруьн, яни чпин магълейрин

абадвизлихъ гелкъевезвач. Садбуру вичин усунин вилик, магъледа къеъчнавай вергер къванни михъзамач. Булахрин акунар лагъайтла, самасаклая. Къудпад пластикдин бутулкаярни кагъзар тир и булахрай яд хъваз клан жедач ваз. Са бязи хуьрера рестеда тун-

вай булахарни дуьшуьш жеда вал. Ингъе абур тухкъуьрнавай къайда чи халкъдин ацукъун-къарагъунив къадаиди туш.

Мукъвара зи рехъ Къуба райондин Афуржа хуьр галайнихъ алатнай. Ана «Дагъ гъавасы» лугъудай ял ягъидай чкада акур булахди зи фикир желбна. Адетдин вацлун къванерикай хъсандиз тухкъуьрнавай и булахдин тухкъуьрун рикле ацукъдайди я. Ам арадиз гъунини са акъван харж тлаабдач. Хуьрера булахар абадарзавайбуру адалай чешне къачуртла хъсан я.

С.КЕРИМОВА

САД ЛАГЪБАЙ ЧКА КЪУНА

Алай йисан февралдин вацралай авална республикадин «Лидер» ТВ-да «Sənin ulduzun» («Ви гъед») тӀвар ганвай конкурсдин 13 лагъбай нубатдин редачаяр кыле фена. И конкурсда чи райондай икъван гагъди са касдини ишти-

рак авурди тушир. Гъа ТВ-да «Хуш гуьгъуьл» редачада иштиракдай чӀавуз Нусретаган агалкъунар акур «Ви гъед» проектдин продюссерди адаз вичин проектдиз теклифна. Гъа икӀ, пӀитӀишви жегъилди «Нусрет КӀцӀарви» хъиз и проектда иштиракна. Конкурс кыле фидай чӀавуз Нусрета алакьунар авай жегъил хъиз Элчин Бабаева вичин шакӀуртвиле хяна. Ада жегъилдиз гитарадай мадни артух чирвилер гана. Конкурсда Нусрета лезги, азербайжан, урус, болгар, гъинд ва туьрк манияр тамамарна. Сифте йикъалай ада вичи къунвай сад лагъбай чка эхирдалди кӀевиз хвена.

Нусрет Мирзобегов 16 йиса ава.

Ада гитарадал са шумуд халкъдин макъамар профессионалди хъиз тамамарзава.

Азербайжандизни Дагъустандиз сейли тир ашукъ Нусретаган хва Черкесан хизанда гада аял дуьндиз атайла, ада хтулдал чӀехи бубадин твар эцигнай.

Вири аялар хъиз гъевчи Нусретаган хайи ПӀитӀиш хуьруьн мектебдик экечна. Анжах адан рикӀ музыкадал гзаф алай. Гъавилай вахт агакъайла Нусрета КӀцӀарин харусенятдин мектебда тардин синифда Фаид Агъаеван гъилик чирвилер къачуна. Симерин алатдал макъамар тамамарун Мирзобеговрин ивидик квай хъгинди я. Конкурсдин редачаириз килигайбуру и кар тестикъарда: конкурсантдин гъевчи ваха Зафинади вичин стхадиз гъикъван куьмеккар ганай. Хуралай шиирар кӀелун, макъамар тамамарун, гъатта вичи пианодал ягъиз, «Къайи рагъ» фильмдай Яргунатан мани лугъун,

вични жанлу эфирда. Конкурс тухузвай ашукъ Намика Зафина муькуь иштиракчийриз чешне яз къалурнай.

Алай вахтунда Нусрета Бакуда Азербайжандин Милли Консерваториядин кылив гвай коллежда вичин чирвилер давамарзава, II курс акъалтарзава. Ада мугъамдай коллеждин муаллимар тир Жейгун Гуьсейновавай ва Бейлер Агъаевавай дерин чирвилер къачузва.

СМС-рин къадардални вичин алакьунралди конкурсда сад лагъбай чка къур Нусрета тамамарай сад лагъбай гъинд макъамдайла, эхиримжи туьркверин «Кенуьл сайфам» тӀвар алай лирик макъамдалди вирибуру хушвилелди къабулнай. Гъавилай Нусрета къуд вацра кыле феи конкурсдин кубокдин иеси хъана.

Нусрета мадни чӀехи агалкъунар гъилик авун, адан тардин, чуьнгуьрдин, гитарадин ван мадни чӀехи сегънейрай агун чи мурад я. Баркалла хва!

Джавид МИГРАГЪВИ,
КӀцӀар район

РУЪГЪ КУТАЗВА

И йикъара Бакудин «Red Line» ММС чапханади Агъаверди Аливердиеван «Вун авачир дуьнья» ктаб чапдай акъуднава. Алай вахтунда КӀцӀар райондин Мучугъ хуьре яшамеш жезвай, вичин яшар 80-алай алатнавай А.Аливердиев «Самур» газетдин чӀехи дуст ва виридалайни хъсан штатдик квачир мухбиррикай я. Гъавилай гзаф йисара хайи газетдик рикӀ кана чи крарик къуьн кутур Агъаверди Аливердиеван «Вун авачир дуьнья» ктаб «Самур» газетдин редакцияди туькӀуьрна арадиз акъудна.

Алатай асирдин 60-70-йисара сифте яз вичин цӀудралди гъикаяяр газетрин, журналрин, кӀватӀалрин чинриз акъатай, «ВакӀан як», «Сив хуьн», «Усал кас», «Гелер», «ГъарикӀ мани» гъикаяяралди кӀелдайбуруз сейли хъайи А.Аливердиеван ктабда ада эхиримжи йисара кхъенвай шиирар, хкетар, макъалаяр ва повесть гъатнава.

А.Аливердиева тӀебиатдикай, гъайванрикайни къушарикай цӀудралди гъикаяяр къелемдиз къачунва. Абуру чи аялар патал гзаф къиметлу эсерар я. Гъикаяяр куьруьз, аялар гъавурда акъадайвал, фасагъатлу чӀалал кхъенва. Абуру аялриз тӀебиат, гъайванар ва къушар хъсандиз чирдай мумкинвал гузва, хайи чилни хайи чӀал, ватан кӀанарзава.

ЦӀийи ктаб кӀелдайбурук руьгъ кутадайди я. ИкӀ тирди автордин лейтмотив хъиз ганвай шиирдайни чир жезва:

Чуру ятӀа эгер ви гам,
Лугъумир хъи, ян хъсан я.
ЛаматӀ, кагъал лезгидилай,
Ватандин са къван хъсан я.

Азизрин СЕВДА

КУЗУНА СА ЮГЪ

Дагълари элкьуьрна юкьва тунвай, тӀебиатдин гзафни-гзаф иер пипӀерикай тир Кузун лезгийрин дегъ хуьрерикай я. Генг яйлахрин макан я инаг. Гилан Кузун хуьруьн яшар 500 йисалай виниз я. Сифте хуьруьн бине гилан хуьруьвай са къадар яргал, чиливай 150 метр къван къакъан тир «Чуру хуьр» лугъудай чкада кутунай. Ана 10 гектардин чилерал къадим сурар экӀя хъанва. Садбуру иниз «Цуру хуьр» лугъуда. Къуьзубурун ихтилатрай, гъакӀни фольклордин материалрай аквазайвал, хуьруьн кыилел чӀехи мусибатар атанай. Им гъам тӀебиатдин басрухрихъ, гъамни хуьрел вегъей чапхунчийрихъ галаз алакьалу я. Ина куьгъне хуьруьн амуькьаяр къени дуьшуьш жезва. Са чӀиб чил эгъуьнни кумазни, накъвадикай хъенчӀин къапарин кӀусар хкатда. 10 гектардин чка къунвай къадим сурари са береда ина гзаф чӀехи хуьр хъайидан шагъидвалзава.

«Кузун» ойконим Кас тайифадин тӀварцихъ галаз алакьалу я. Са бязи алибри лугъузвайвал, чи эрадин II асирда Птолемея туькӀуьрай картада къалурнавай Касан шегъер гилан Кузун хуьруьз мукъва чкадал кутунай. Алай вахтунда чпин хуьруьз «Къзын», чпиз «къзынвиар» лугъуда и хуьруьн жемитди. Абурул «юкьва мукӀватӀ авай кузунвиар» лакӀаб ала. Са береда кузунвиар хъсан чамарчийр ва гъуьрчехъанар хъиз сейли тир. Дегъ чӀаварилай и хуьруьн фу хпехъанвилай акъатайди я. И кар хуьре акъван вилик фенвай хъи, 100 хпелай 150 кӀел дул къачун ина гъунардай гъсабдачир. Гъавилай садбуру зарафатдалди чпин хуьруьн тӀвар «кӀелер хуьдай чка» мана гузвай «куз» гафуникай арадиз атанвайди я лугъуда.

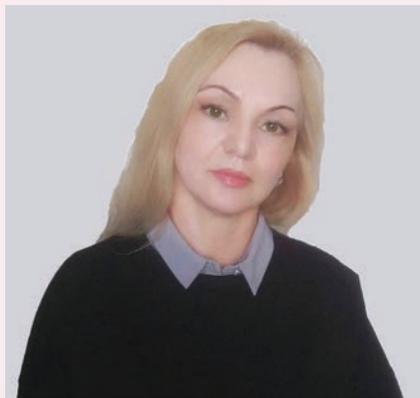
Хуьруьн тӀвар вириниз сейли авур къегъалар садни къвед туш. Мисал яз вичин тӀвар XX виш йисан къегъал лезгийрин сиягъда гъатай Муьгъуьбали эфенди къалуриз жедя. 1868-йисуз Кузуна дидедиз хъайи Муьгъуьбалиди ина чӀехи мектеб эцигиз тунай. Ада Къуба уездда къве медреса ачухнай ва са шумуд мискӀин гуьнгуьна хтунай, Гъатем агъадихъ галаз санал Азербайжан Жумгъуьрият хуьн патал Яру къушундин аксина женг чӀугунай. Абурун яракьлу кӀеретӀри 7 вацра Аладашда яру аскеррин рехъ атанай ва большевикар Азербайжандиз ахъайначир. Ада гъакӀни большевикрин ва эрмени дашнакрин аксина женг чӀугунай. Совет гъукумат гъалиб атайдалай гуьгъуьнлизни большевикрин аксина женг чӀугур Муьгъуьбали эфендидиз гъукуматдин патай къаст авунай ва 1928-йисуз ам яна къенай.

Кузун булахрин макан я. Шияр булахдихъ. Дуьруьдин ва Тамачан булахрихъ авсиятда гзаф марагълу риваятар рахада кузунвири.

С.КЕРИМОВА

ГАТФАРИ АШКЪ АГУДЗАВА

Теране Орузева-Керимова

АШКЪ АГУДЗАВА...

КукIва къугъваз чими гарар,
Цуькведава шефтелдин тар.
Къве билбилди чIугъваза цIар, –
Жегьре цуьквер авудзава,
Гатфари ашкъ агудзава.

Салун пипIе свас хъиз акваз,
Шини ала хилер юзас.
Чижер чпихъ «лишан кутаза»,
Гъа цуькверал ацуькзава,
Гатфари ашкъ агудзава.

Чи тутун тар, къенфетдин тар,
Цаварин пай, женнетдин тар,
Пирпилдамай мармалатар...
Куьне сабур къакъудзава,
Гатфари ашкъ агудзава.

Ичер, чуьхвер, жумар, хватар...
Саки къванва бегьердин хар.
Лацу, яру, мили тIурар,
Чин чуьнуьхиз – регъуьз ава,
Гатфари ашкъ агудзава.

Гъвечи-чIехи – алтIушна эл,
Гъамиша хъиз авунва мел.
Хуш авазар къвезва мецел,
РикIера тваз мили гъава,
Гатфари ашкъ агудзава....

ПАК ГЫССЕРИН ГЪУЬЛ

Пагъ, гъикъван иер я и марваррин чуьл,
Вуна ви гъилерив заз кутунавай.
Ашкъид лишан яни, пак гъиссерин гъуьл,
Зи руьгьдин къумлухда вуна цанавай?

Лепейриз ухар я гъар са лацу кул,
Гарари авазрив эчIагъиз авай.
Тушни заха савкъват заз и цинин зул,
Гатарин, гатфарин пехилвалзавай...

Белки кIурукIар я кланивилдин муг,
Сад садан къужахда – саф пешерин тахт...
Вучиз яргал физвач, лагъ, жезва руг-руг,
Пашманвал гъуналди къуразватIа бахт...

Пагъ, гъикъван иер я чи марваррин чуьл,
Куьн акваз гъар юкъуз шад жезва гуьгъуьл...

АЛАХЪАЙ ЙИФЕР

Гъикъванни иер я, и варз алай йиф,
Гъетер хиялар хъиз чIанва гъарнихъ.
Куьн акваз кIанзавай рикI жечни зайиф,
Алахъай йиферихъ къарих тир, къарих...

Рапрапиз гъетери цавун къатарай
Саки рахазва заз чинебан гафар.
Йиферин дустар зи – ахар къахънавай,
Сирерал клевибур ятIа куьн, вахар?

Гару къужахдавав тухвана цифер,
Секиндив ксурна цаварин гине.
Амма вич хурамдив элкъуьриз кифер,
Экверин арада – къекъвезва вине.

Вацра килигзава сивик галаз хъвер,
Себепар вуч ятIа, къекъиф я хъуьхъвер.
МичIиз-ахъайзава ири тир вилер,
Аватиз кIвачерикIа кIамрин хъенер...

Гъикъванни иер я и варз алай йиф,
Гъетер хиялар хъиз чIанва гъарнихъ.
Мукъвара яр жеза, гъайиф, вуч гъайиф,
Мадни хъижеза зун йиферихъ дарих...

КIАНИ Я ЗАЗ

Заз пара акуна чара уьлквейар,
Гегъенш зурба чуьллер, хуьрер, шегьерар.
Тимил расал хъанач жуьреба ксар,
Чпиз хас къилихар авай инсанар.

Заз пара акуна саки чан алай,
Килигдай чкаяр, суьгьурда твадай!
Цавун гъарибилер, чилин савкъватар,
Эгей, ЧIулав, Яру... гъуьлуьн къуватар.

Хъсан я виринра, гъина чун хъанач,
Амма зи убавдив къведаиди авач!
Гъикъванни мукъва я заз хайи ватан,
Бубуйрин, жейранрин, лекъерин макан.

Санехъни дегъидач за хайи КцIар,
Иер я и чIурар, иер я вацIар...
Руьгъдив ашкъи гъизвай къайи булахар –
Суварин сунаяр, тамун дамахар.

КIани я заз Шагъдин жив алай кукIвар,
Мягкъемвал чешне тир сур чIаван рагар,
Сабурдив хирерин тIалар эхъзавай,
Турфанриз, саврухриз муьтIуьгъ тежезвай...

ЧИИ ГАФФАР

КУЬТЕН

Алатай виш йисан эхирра чи тIвар-ван авай алим, филологиядин илимрин доктор Р.И.Гъайдарова кхъенай: «Лезги чIалан са къадар гафарин дувулар неинки Дагъустандин чIаларин лексикайра, гъакI ми хъиз Къафкъаздин дагълу чIаларин гафарикни дъуьшуьш жезва. Амма и жигъетдай чи чIалан лексика ахтармишнавач». (Гъайдаров Р.И., Мегъамедов Г.И., Эседуллаев Н.Б. Лезги чIал. Магъачкъала, 1994. Ч. 22).

Алимдин гафариз къуват яз лугъун хъи, лезги чIалан цIударалди гафарин дувулар араб, фарс, туьрк ва азербайжан чIаларин гафарикни дъуьшуьш жезва. Ингъе вучиз ятIани чи алимар и месъладихъ гелкъвезвач. А чIаларай чи чIалаз атанвай гафарикай кхъизва, амма чи чIалай абуру къачунвай гафарикай лугъузвач. Гила маса чIалари чавай къачунвай «куьтен» гафунин дувул тайинарин.

Бязи алимри кхъизвайвал, и алат инсанри ракъукай менфят къачуз гатIунайла арадал атана. Куьтен чи эрадал къведалди VII-VI виш йисара раснавайди я лугъузвайбурни ава. Гуржи алим И.А.Джавахишвилидин фикирдалди, «кеферпатан Къафкъазда кутан XII асирда пайда хъана» ва Къафкъаздин халкъари гуржийрин «гутани» хътин куьтендикай менфят къачуна. (Килиг: Джавахишвили И.А. Экономическая история Грузии. Тбилиси, 1930. Ч. 232). А.Н.Генкоди вичин «Кеферпатан Къафкъаздин чIалара куьтендин тIварар» макъалада гуржи чIалаз «гутани» гаф X асирдай фад атанвач лугъузва. (Килиг: Доклады А.Н. СССР. М., 1930, №7).

Гъа икI, бязи алимри и гаф гуржи чIалай Къафкъаздин маса халкъарин чIалариз фен-

вайдни къалурзава. Гъавилия мегрелрини гуржийри хъиз куьтендиз «гутани», сванри «гутан», абхазри «а-кватана//а-кIватан», кабардинри «куьтэншэрхъ», чеченрини ингушри «гуота», осетинри «гутан//готан», бацбийри «гутан», абазинри «кIватан//а-кIватан», балкарри «гатан//готан» лугъузва къван. Ю.Д. Дешериева нах чIалари гуржийрин «гутани» гаф XVI асирда, Г.А. Климова ва А.К. Шагирова цез чIалари XVII асирда къачунвайди тестикъарзава. (Килиг: Дешериев Ю.Д. Бацбийский язык. М., 1953. Ч.6; Климов Г.А., Шагирова А.К. Общекавказское название плуга//Лексико-грамматические особенности языков Карачаево-Черкессии. Черкесск, 1990. Ч.5).

Лезги алимрийкай Ф.А.Гъаниевади Дагъустандин чIалариз «куьтен» гаф гуржи чIалай азербайжан чIал арада аваз атанвайди къейд ийизва. (Килиг: Ганиева Ф.А. Отраслевая лексика лезгинского языка. Махачкала, 2004. Ч.128). Академик А.Г.Гуьлмегъамедова гафариз баянар гузвай гафарганда лезги чIалаз «куьтен» гаф туьрк чIалай атанвайди я лагъана кхъенва. (Килиг: Гуьлмегъамедов А.Г. Лезги чIалан словарь. II том. Магъачкъала, 2012. Ч. 105).

Чна фагъумзавайвал, винидихъ галай фикирар гакъикъатдив къадайбур туш. Вучиз лагъайтIа, а алимри «куьтен» гафуниз анжах гекъигунин рекъелди баян ганва, тарихдин ва археологиядин материалрикай менфят къачунвач. Тарихчийри кхъизвайвал, кефер-рагъкъеьчIдай Къафкъазда (лезгийр яшамин жезвай чилерал) сифте яз ракъукай чи эрадал къведалди II агъзур йисан эхирра менфят къачуз гатIунна. Чи эрадал къведалди I агъзур йисан эвелра и агъалийри ракъ гзаф

гъасилзавай. Гъа икI, абуру къванцин алатар ракъун алатрив эвез ийизвай. А чIавуз чи чилерал хуьруьн майишатни вилик фенвай. (Килиг: Магомедов Р.М. История Дагестана. Махачкала, 1991. Ч. 16-17).

Араб тарихчи Абу Жафер Мугъаммад ибн Жарир ибн Йазид ат-Табариди (839-923) лезгийри цан цадайла яцари ялзавай ракъун алатдикай менфят къачузвайди къейд авунай. Ада кхъизвайвал, лезгийри цанар цадай малар къуватлу хъун патал яйлахра хуьдай. Санлай X-XII виш йисарин араб чешмейра Къафкъазда сифте яз лезгийрин яйлахрикайни малуматар гъатнава. (Килиг: Мадгъана, ч. 42).

Академик Н.И. Вавилова гахълу яз кхъенай: «Цанар цадайла виш йисарин тежриба гъилик авур дагъвийри неинки кымметлу техилдин сортар, гъакIни масадалай чешне къачун тавуна гзаф хъсан чил цадай алатар арадал гъанай.» (Вавилов Н.И. Мировой опыт земледельческого освоения высокогорий//Жур. «Природа», М., 1936, №2).

Месела, лезгийри дегъ девирра къармах, къупу ва туьрезар хътин алатрикай менфят къачуна. Къармахар къванцикай ва я кIарабдикай расдай. Археологиз гъам Мингечевирдай, гъамни Къиблепатан Дагъустандай IV-VII виш йисариз талукъ ихътин чил цадай алатар жагъанва. Гъа инал лугъун хъи, Къиблепатан Дагъустанда хъиз, Мингечевирдани сифте яз гъа девирриз талукъ ракъун къупуярни винел акъатнава. (Килиг: Vahidov R.M. III-VIII əsrlərdə Mİngəçevir. Bakı, 1961. Səh. 74).

Лезгийри муьблагъ чилерал къармах, къванер авай дагълух чкайра къупу, чил дериндай цана кIанзавай аранда туьрез кардик кутадай. Чи къадим туьрез вик, хур, дишле, десте, къыл,

магъ, дабан хътин ирид паюникай туькIуьрдай. Магъ ракъуникай расдай. Акъазвайвал, гъеле ракъун куьтендал къведалди лезгийри чил цан патал ракъуникай менфят къачуна.

Винидихъ гъайи делилар асасдив къачуртIа, гекъигунинни тарихдин рекъелди, са шакини алачиз, «куьтен» асул лезги гаф я лугъуз жеза. Вучиз лагъайтIа тарихдин чешмейрай малум жезвайвал, Лезгистанда гъеле VIII асирда, Гуржистанда авайдалай къве виш йис вилик ракъун куьтен авай ва чи чIалани гиман хъи, и гаф гъа чIавуз туькIуьр хъанай. Бес вучиз алимри кеферпатан Къафкъаздин халкъари, гъабурукрай яз лезгийри куьтен гуржийривай къачунва лугъузва? Белки гуржийри куьтен ва и гаф чавай къачуна чпин чIалал адаз «гутани» лагъанва? Гъайиф хъи, алимри икъван гагъди месъладиз и вилай килигнавач.

Куьтен чилияй чIехи ласар акъудзавай алат я. Ласар акъудун патал лагъайтIа, ам чилик кутуна кIанзава. И терминни лезгийрин «кутун» гафуникай арадис атанва. Я гуржи, яни маса чIалара а гафунихъ ихътин мана авач. Дагъустандин чIаларини и гаф лезги чIалай къачунва. Гъавилия лезги халкъарикай будугъвийри, архивийри, табасаранвийри хъиз, аварри, даргийри ва лакрини куьтендиз «кутан» лугъузва. Къуба наречиядин бязи нугъатрани гъа икI лугъуда. Туьрк чIала «куьтен» гаф эсиллагъ авач. Абуру куьтендиз «пулук» лугъуда. И термин урусрин «плуг» гафуникай арадал атуьн мумкин я. Азербайжан чIала лагъайтIа, «куьтен» гаф чавай къачунва. Азербайжанвийрал къведалди чахъ куьтенни авай, вилик фенвай хуьруьн майишатни. (Килиг: Магомедов Р.М. История Дагестана. Махачкала, 1991. Ч. 16-17, 25).

Муьзеффер МЕЛИКМАМЕДОВ

“САМУРДИН” МЕКТЕБ

АШУКЪ НУЪСРЕТ

Лезгийрин рикI алай сеняткар, вичи тесниф авур чIаларни авазар халкъдин меце гьатнавай Мирзебегов Нуьсрет Черкесан хва 1940-йисуз КцIар райондин ШитIишкеле хуьре дидедиз хьана. Адан аялвал дяведин йисариз туьш хьана. Буба дяведа гьелек хьайила дидеди Нуьсретни адан чIехи стха Фергьад Мердакандин детдомдиз гана. Фергьад аскервиллиз фидалди стхяр санал хьана.

Вичихь шаирвиллинни ашукьвиллин алакьунар авай жегьил Нуьсрет 14 йиса авайла ам Шушадиз, ашукьрин гьуьжетунрин мярекатдиз ракъурна. Ина ам чIехи сеняткар Ашукь Шемширахь галаз таниш хьана. Адан алакьунар акур ашукь Шемшира и етим гада шакIуртвиле къабулна ва вичихь галаз Келбежер райондин Агьдабан хуьруз тухвана, адаз ашукьвиллин сирер чирна. Лезги ва азербайжан чIаларал шириар кхьиз, абуруз авазар теснифиз, чуьнгурдал ягьизвай Нуьсретахь успагьи къуьлни авай.

Ашукь Шемширавай рухсат къачур Нуьсрета Азербайжандин гзаф районра, хуьрера къекъвена элдиз вичин гьунар къалурна. Ам ватандиз устад сеняткар хьиз, 28 йиса аваз хтана, хайи хуьре мехьерна вичиз къул авуна. Гуьндуьзкеле хуьруьн медениятдин кIвале ада туькIуьрай “Самур” ансамблдин суракьар яргьариз чIкIана.

Халкъдин рикI алай “Шагьзада”, “Дустар” хьтин 100-елай гзаф маниралди сеили хьайи Ашукь Нуьсрет “Магьудере”, “Ахцегьиз сефер”, “Мискискайрин булахран”, “Шагьнезер ва Симузер”, “Рушан бубадиз арза”, “Урусатдиз сефер” хьтин муьгьуьббатдин дастанрин авторни я. Ада Азербайжанда хьиз, Дагьустанда ва Гуржистандани шумудни са гур межлисар тухванай.

Ашукь Нуьсрет ашукьвиллин рекьяй чи музыкадиз цIийивал гьайи сеняткар я. Ада сифте яз чуьнгурдал чIагьандихь галаз санал ягьин деб кутуна ва вири гьейранардай авазар теснифна.

1987-йисуз СССР-дин халкъарин яратмишунрин фестивалдин лауреат хьайи Ашукь Нуьсрет фестивалдин медалдиз лайхлу хьана. КцIарин куьчейрикай садаз Нуьсрет Мирзебегован тIвар ганва.

2020-йисуз Бакуда Ашукь Нуьсретан яратмишунриз талукьарнавай “Зи чуьнгур зи уьмуьр” тIвар алай ктаб басма хьана. Ктаб туькIуьрайди Вакьиф Гьажагьаев-Муьшкурви, редактор Джавид Агьмедов-Миграгьви я.

ШАГЬЗАДА

Вун акурла къакьатна зи дин-иман,
Лагь, ашкъидин пар яни вун, Шагьзада?!
Жегьил ашукь хьана кIани ваз мугьман,
Вилерин ахвар яни вун, Шагьзада?!

Кузва зи рикI ви ашкъидин авазди,
Вад къан уьмуьр ракъун за вахь галазди,
Дерт пара я, къуна хурал ягьазди,
Чуьнгур яни, тар яни вун, Шагьзада?

Ша, зун вуна жуваз кIани са яр яхь,
И зи метлеб фадвилелди къиле твахь,
Билбилди хьиз макьамриз гьар пакамахь,
Цуьквераллай гар яни вун, Шагьзада?

Кьурбанд я зун а ви катран вилериз,
Хине чIугур гьилеризни цIвелериз,
Чи кIанивал ашкар тахьуй эллериз,
Бафтадик квай зар яни вун, Шагьзада?

И дуьнядал чун вад йикьан я мугьман,
Дертлудан дердиниз ая на дарман,
Ахьая на гьуьгуьл Ашукь Нуьсретан,
Жаваб це заз, яр яни вун, Шагьзада?

ГУЪЗЕЛ

Акьвазна вун хаму кард хьиз,
Лагь кван, ви тIвар вуч я, гуьзел.
Мецив ширин гафар ийиз,
Вун зи рикIиз хуш я, гуьзел.

Авадарна яргьи кифер,
Гьинихь я, лагь заз, ви сефер,
Юкъва аваз зардин кемер,
Вун женнетдин къуш я, гуьзел.

Кьилел алаз Генжедин шал,
Харад перем хьайила сал,
Ша, атIугI на зи рикIин тIал,
Хьана зун бейгуш, я гуьзел.

Кьабула на лагьай гафар,
Я хиял туш, яни ахвар.
Жаваб це заз, мийир рикI дар,
Вун свас яни, руш, я гуьзел?

Яб це, зи тIвар – ашукь Нуьсрет,
Заз вун кIани хьанва, гьелбет.
Захь галаз икI ширин суьгьбет
Ая тIун, заз хуш я, гуьзел.

РИКIЕЛ ХУЪХ!

ГЬИЖАЙРИЗ ПАЙ ХЬУН

Лезги чIала гаф гьижайриз пай хьунин къилдин къайда сад я: кьве ачухдан арадал алай ачух тушир сес гьуьгуьнай къевзвай гьижадик акатда: *а-ва; и-къван; къа-чу; а-къу-да* ва мсб.

И къайда, анжах чеб маса чIаларай атай са шумуд гафуна, гьамни гьижайриз пай хьунин къилди-къилдин гафар чеб-чпивай чара ийивзайла вилив хуьзвач: *мес-э-ла* гекьиг: *ме-се-ла; кьурь-ан* гекьиг: *къу-ран* («къур» гафунин талукьвиллин падеждин форма).

Ачух сесинин гьуьгуьнлай къевзвай ачух туширди анжах кьве дуьшуьшда вичелай вилик квай ачухдан гьижадик акатда:

а) ачух туширдалай гьуьгуьнлиз маса ачух сес къвен тийизвайла: *фе-нач; пе-зе-венг; и-чер; бе-гьер* ва мсб;

б) вичелай гьуьгуьнлиз гафунин юкъва мад са ва я кьве ачух туширди къевзвайла: *дер-ди; бел-ге; вах-це; бахт-лу; гьалт-на* ва мсб.

Инал са къейд авуна кIанзава: гафунин эвелимжи ачух туширди вансуз гужлу сесерикай */кк/, /кь/, /пп/, /чч/* сад яз хьайитIа, а сес вилик квай ваь, гьуьгуьнлай къевзвай ачухдан гьижадик акатда: *та-прак; къа-къра; ма-трас; къве-тре; ва-цра* ва мсб. И кардин себебни ам я хьи, вансуз гужлу сесерикай лезги чIала я гьижайрин, я гафарин эхирра менфят къачудач.

ГЬИКИ КХЬИДА?

Чи чIала авай **ава**, **ама** гафар куьмекчи глаголар я. Вахтарин формаляр, причастияр ва мсб. арадал гьидайла абур чпелай вилик квай гафарик кикIана кхьида. Эгер гафунин ава, ама гафарилай вилик къевзвай пай ачух сесиналди акьалтиз хьайитIа, ава, ама куьруь жеда, *-ва, -ма* кхьида. Месела: *кIелзава, чулаваза, кIелзама, чулавазама; ксузва, лацузва, ксанма, лацузма* ва мсб.

Гьа инал лугьун хьи, и куьмекчи глаголар (*ава, ама*) чпелай вилик къевзвай существительнийрихь ва наречийрихь галаз кикIана кхьена виже къведач. Абур икI кхьена кIанзава: *кIвале ава; хуьре ама; вине ава; юкъва ама* ва мсб.

ЖЕГЬИЛ КЪЕЛЕМЭГЬЛИДИН САВКЪВАТАР

«Фири яру шив» са йис я Азербайжандин лезги аялрин рикI алай ктабдиз элкьвена. Республикадин лезги тарсар тухузвай мектебра адакай гегьеншдаказ менфят къачузва. Жегьил къелемэгли Азизрин Севдади вичин сад лагьай ктаб захавилелди лезги келдайбуруз бахшзава. Европадин стандартрив къадайвал, иер кIалубда аваз чапнавай и махарин ктабди аялриз гзаф шад легьезар бахшзава.

И мукьвара Азизрин Севдади мадни 100 ктаб лезги хуьрерин мектебрив рекье тунва. Къебеле райондин Камарван ва Дьзахла, КцIар райондин Гьил уба, КIур, ШитIишкеле ва маса хуьрерин аялар и савкъватди гзафни-гзаф шад авуна. Рамазан Алиеван, Суьбгьан Агьмедован, Айтен Бабаевадин ва масабурин тешкилатчилелди къиле фейи и карди муаллимрихни аялрик руьгь кутуна.

Мурад ФЕТИЕВ

Эпитафия

ЧИ РИКІЕРА АМУКЪДА

Лезгийрин твар-ван авай художник Магъмуд Челебов залан начагъвиликай рагъметдиз фена лагъай хабарди чи риклер кьар-сурна. Чи халкъдин тарихдиз, меденитдиз, кьагъриманриз талукъарнавай эсерралди сейли тир и кьени килихрин экуь инсан мукъвал-мукъвал «Самур» газетдин редакциядиз илифдай, чал кыл члугвадай, чакъ галаз дерди-гъал ийидай.

Челебов Магъмуд Жамидин хва 1935-йисуз Кцар райондин Гуьндюзкеле хуре дидедиз хъана. Хуьруьн мектеб, гуьгъуьнлай Бакудин 3-нумрадин училище акъалтларай, Бакудин нафтлагдин мяденра квалалахай жегъил 1956-йисуз Бакудин А.Азимзадедин тварунихъ галай художественный училищедик экечна. Инаг куьтягна Бакудин Киров райондин юкьван мектебра муаллимвал авуна. Ам художник хъыз 1959-йисалай

сейли хъана.

1965-йисуз М.Челебов Азербайжандин М.А.Алиеван тварунихъ галай Харусенятдин Институтдик экечна. 1980-йисуз Москвада кыле фейи «Олимпиада-80» выставкада адан «Спорт» халича премиядиз лайихлу хъана. 1981-йисалай СССР-дин Художникрин Союздик квай М.Челебова чи республикадин, Советрин Союздин, кьецепатан улквейрин цудралди выставкайра иштиракна.

Лезгийрин сейли шаир Стлал Сулейманан, машгъур кьагъриман Гъажи Давудан, 121 йис яшамыш хъайи халичайрин устлар Зибейда Шейдавадин портретар художникдин кьиметлу эсерар я. Магъмуд Челебов лезги халичайринни сумагрин чешнеяр дериндай чидай ва гъа чешнейрик вичин пай кутунвай художникни я. Адан «Жами Нур», «Инжи», «Гатфар», «Дуьнья», «Лезгинка» хътин сумагри ва халичайри Азербайжандин музейрин экспонатрин арада лайихлу чка кьазва. Сеняткарди чи классикрин шикилар члугунвай «Лезги халкъдин йикъарган» арадал гъана, Азербайжанда лезги члалал чап хъайи цудралди ктабриз шикилар члугуна.

М.Челебова шиирар ва прозадин эсерарни кхъизвай. 2001-йисуз Бакуда адан азербайжан члалал лезги эпосдин кьагъриман Шарвиледиз талукъарнавай «Шарвили» дастан-поэма чапдай акъатна.

Магъмуд муаллимдин экуь кьамат ам чидайбурун риклера гъамышалух яз амукъда. Аллагъди рагъмет авурай!

Магъмуд Челебован эсерар

Гъажи Давуд

Стлал Сулейман

«КЪАЙИ РАГЪ» ФИЛЬМДИЗ ДУЬНЪЯДИ КИЛИГЗАВА

4 вацран кьене «Къайи рагъ» фильмдиз килигнавай 1 миллионни 156 агъзур кас гъи улквейрин ватандашар я? И суалдиз YouTube-да авай Sedaget Kerimova каналдин аналитикадин хиле жаваб гузва. Ада и фильмдиз гъинра килигнаватла, чи ватангълияр дуьньядин гъи улквейриз акъатнаватла хъсандиз кьалурзава. Фагъмиз тадай рекъемар я.

Россия	811 262	Австрия	140
Азербайжан	276 272	ОАЭ	137
Къазахстан	13 053	Словакия	133
Украина	5 110	Нидерланды	129
Индия	4 114	Египет	128
Къиргъизистан	3 391	Малайзия	124
Грузия	3 061	Молдова	122
Туьркия	2 954	Алжир	107
Германия	1 663	Латвия	107
Узбекистан	1 250	Пакистан	100
США	839	Сербия	97
Эрменистан	576	Италия	84
Беларусь	442	Эстония	71
Франция	436	Филиппины	62
Чехия	248	Вьетнам	50
Израиль	216	Бангладеш	48
Тажикистан	209	Швеция	47
Великобритания	208	Япония	44
Бельгия	199	Греция	32
Канада	194	Таиланд	32
Румыния	177	Ирак	31
Индонезия	168	Болгария	28
Польша	167	Непал	25
Испания	156	Туркменистан	25
Мексика	151	Корея	23

«СУВАР» ДАГЪЛАРА

Шикилар ягъайди Фаик Агъмедов я

ДРЕВНЕЙШИЕ ЯЗЫКИ МИРА

Ирландский гъльский

Хотя на нем как на родном сегодня разговаривает только незначительное большинство ирландцев, он имеет глубокую историю. Он принадлежит к кельтской ветви индоевропейской языковой семьи. Он существовал на островах, которые сегодня являются Великобританией и Ирландией задолго до прихода на эту территорию германских племен. Из ирландского гъльского разви-

лись шотландский и мэнский (который раньше использовался на острове Мэн), но то, благодаря чему он вошел в данный список, это то, что он имеет самую древнюю народную литературу в Западной Европе. В то время как остальные европейские страны разговаривали на собственных языках, но использовали латинскую письменность, ирландцы использовали для письменности родной язык.

ГАФАРГАН

Фаф	– свас
Фашал	– кьве чин алай
ФечI	– экуь вили
Филегъ	– кIвачерал кикер аламачир гъайван
Фуртух	– нефс авай кас
Шазда	– тIалабун
Шаламкъал	– акъулд кьери кас
Шана	– ругунар хътин алат
Шанат	– иер ни кьведай хъач
ШанкIалвал	– кьекъевез тахъун
Шарвалмазан	– Шарвиледикай риваятар ахъайдайди
Шемгъал	– Яран сувариз кудай палдум
ШеретIул	– чурчул
Шидад	– залан гъалар
Шилесир	– кьир
Шимехъан	– гзаф шим авай чка
Шиткар	– акъалтIай кьелечI
Шткар	– гъвечи фу
ШтIуьнтIа	– ширин миже квай хъач
ШункI	– туьтуьх
Шуьнар	– алафрин амукъаяр
ШуьрлуьнцI	– яргъи, яхун аял
Эвекъарун	– эвез хъувун
Экуькъирав	– вилериз пис акъазвайди
Эремек	– 1) аялар тежедайди; 2) менфятсуз
Эркеш	– суьруьдин вилик фидай кьун
Ядалан	– акъалтнавай гъал
Якъалдарун	– ярхарун
Ялакь	– такабурлу
Ялкъаван	– дикъетсуз кас
Яралуг	– чими гар
Яргъеба	– яргъи патахъди
Яргъец	– яргъи кас
Яргъ	– яргъал чка
ЯцIахъан	– яцIу дишегъли
ЯцIархъан	– керекул

КАСТИНГ

Студия «Гатфар фильм» объявляет кастинг для детей на съемки художественного фильма.

Обязательные требования:

• свободное владение лезгинским языком

• возраст от 10-ти до 18-ти лет

Обязательно присутствие родителей!

Съемки фильма будут проходить летом 2021 года.

Дополнительная информация по тел.:

0124329217

0502181788

САМУР

Баş редактор
Сәдагәт КӘРИМОВА

Redaksiyamızın ünvanı: AZ 1073
Bakı, Mətbuat prospekti,
"Azərbaycan" nəşriyyatı,
3-cü mərtəbə, 101-ci otaq.
www.samurpress.net
www.sedagetkerimova.com
e-mail:sedagetkerimova@gmail.com

Hesab nömrəsi:
AZ03NA-
BZ0135010000000002944
Azərbaycan Beynəlxalq
Bankı "Mətbuat" şöbəsi
kod 805142
VÖEN 9900001881

Qəzet Azərbaycan
Respublikasının Mətbuat
və İnformasiya Nazirliyində
qeydə alınıb.

Qeydiyyat nömrəsi - 78

İndeks: 5581
Sifariş: 943
Tiraj: 2000
Tel:(012)432-92-17

"Azərbaycan" nəşriyyatında çap olunmuşdur.